

Gafe kɔ̀kɔ̀kɔ̀w

Nin gafe in labaaracogo.	4	Ɗɛbila-kuma	6
Kunnaƴoni damadɔ̀w ka ƴesin dugumisenw keneyabaarakelaw ma7			
Ɔɔn ye keneyabaarakɛla ye dugumisenw kɔ̀kɔ̀?	7	Baara min ka kan ka ke, o be waleya cogodi ani a be damine ni fen jumen na?	18
Kun caman b'an bali k'an mako don an ka keneya la	12	Furaw takun ani u tata hake	23
Aw y'aw ka sigidamɔ̀gɔ̀w jatemine	14	Ɗɛtaa baara waleyalenw be dɔ̀n cogodi? (Segeɛgeɛli)	25
Ka baara ke ni an yere bolokɔ̀rɔ̀minenw ye walasa ka makow ƴenabɔ̀	17	Ka dɔ̀nniya sɔ̀rɔ̀ mɔ̀gɔ̀lakalan sen fe Keneyabaarakɛla be i n'a fɔ̀ karamɔ̀gɔ̀.	26
		Nin gafe in labaaracogo ƴuman.	33
Sigida 1 Farafinfuraw kɛli: kɛcogo ƴuman ani kɛcogo jugu41			
Farafinfura minnu be se ka bana furake	41	Ɗininkaliw n'u jaabiw an taabolo ani farafinfura dɔ̀w kan	46
Mɔ̀gɔ̀w dalen don hakilina minnu na	42	A be dɔ̀n cogodi ko fura dɔ̀w ka ƴi walima u man ƴi?	47
An dalen don fura caman na k'a sɔ̀rɔ̀ olu de b'an bana	44	Jiri minnu be ke ka mɔ̀gɔ̀ furake	50
Subagaya.	44	Kɔ̀kɔ̀kɔ̀li ani fiyɛli	56
Sigida 2 Bana minnu dɔ̀n man di ka bɔ̀ ƴɔ̀gɔ̀n na59			
Mun be bana bila mɔ̀gɔ̀ la?	59	Mɔ̀gɔ̀w be bana minnu ke kelen ye u forobatɔ̀gɔ̀w fe, o banaw be dɔ̀n ka bɔ̀ ƴɔ̀gɔ̀n na cogo di?	64
Bana suguyaw	60	Farigan walima farikalaya.	67
Bana minnu bɔ̀len don olu danfaraw dɔ̀nni geleyaw	63		
Sigida 3 Banabagatɔ̀ lajɛcogo72			
Ɗininkaliw	72	Ɗɛkisew.	79
Keneya kunnaƴoni kunbabaw	73	Tulow, Kankɔ̀kɔ̀na, ani Nu.	80
Farilafunteni	74	Golo	80
Ninakili.	75	Kɔ̀kɔ̀bara.	81
Dusukun tantanni	76	Fasaw ni Jolisiraw	84
Tansiyɔ̀n tacogo.	77		
Sigida 4 Banabagatɔ̀ furakɛcogo86			
Furakɛli kɛrenkerennenw ka a ƴesin banabagatɔ̀ gɛlen ma	87	Kunnaƴoni lasɛcogo dɔ̀gɔ̀tɔ̀rɔ̀ ma (keneyabaarakɛla)	91
Banajugu taamasijɛw	89	Banabagatɔ̀ ka kunnaƴoniseben	92
Deme be ƴini dɔ̀gɔ̀tɔ̀rɔ̀ fe cogo min ani waati min na.	90		

Sigida 5 Ka kenɛya ka sɔrɔ i ma fura ta	93
Ka furakeli ke ni ji ye	94
Sigida 6 Furaw tacogo numan ni u tacogo jugu	97
An mako be fura la tuma jumen?	98
Dantemewale juguw furaw tali la	98
	Misali minnu na fura dɔw tali ye farati ye
	102
Sigida 7 Banakisefagalanw ye mun ye ani u be ta cogodi?	104
Banakisefagalanw tali sariyaw	105
Ni fura ma mako nɛ, an ka kan ka ko min ke	107
	Banakisefagalanw tata hake dɔnni nafa
	108
Sigida 8 Furaw hake tata sumancogo ani u dicogo	109
Taamasijɛw	109
Hakew.	109
	Furaw dicogo denyereniw ma
	111
	Furaw ta waatiw
	113
Sigida 9 Laben ni ladilikan minnu ka kan ka matarafa pikiri keli kama ..	115
Pikiri ka kan ka ke kun jumen na, a man kan ka ke kun jumen na?	115
Pikiri ka kan ka ke bana cunnen minnu na aw masurunya dogɔtɔrɔso la	116
Aw man kan ka sɔn fura minnu pikiri ma FEWU	117
Faratiw ni yere tangacogow.	118
	Pikiribiɛ labencogo
	123
	Pikiri ka kan ka ke fari yɔrɔ minnu na:
	124
	Pikiri kecogo
	124
	Pikiriw be denw ke lujuratɔ ye cogomin na:
	125
	Pikirike minenw saniyacogo (tobicogo)
	126
Sigida 10 Furakeli kunfɔɔ	127
Aw be aw hakili sigi ani ka aw yere mine.	127
Kirinni	130
Ninakili.	131
Dusukun tantanbaliya.	134
Basibɔn	135
Kirinni	137
Jogindaw.	138
Jolilabana	143
Tetansɔ (Janɔyin/negetigebana)	144
Kɔkolo ni kan joginw.	146
Kungolo joginni.	148
Disijogin ni galakajogin.	150
Kɔnɔbara joginni.	150
Dimi gelen juguman kɔnɔna na.	151
Dusukundimi	154
	Kolo karilen, a wurukutulen walima a mugulen
	154
	Birintili
	161
	Binkanni
	162
	Jeninidaw
	163
	Kuran kasaaraw
	165
	Tubabu bagamafenw ka jeninidaw . . .
	166
	Polosi ka maramafenw
	166
	Baga
	168
	Hakililabana minnu ka kan ka furake joona.
	174
	Ka kɔn Sukarodunbana ma
	176
	Kirinni, jali
	178
	Fenɛnɛnama kindaw
	179
	Farikolo tanabanaw: a hakelama walima a juguman
	181
	Funteninatɔrɔ balalenw
	182

Sigida 11 Balo nafama:**Mɔɔ ka kan ka mun ni mun dun walasa a to ka keneya la?185**

Balo numan dunbaliya be bana minnu lase adamaden ma	185	Witaminiw be sɔɔ fen minnu na: furakisew, pikiriw, sirojiw, walima dumuniw na?	200
Nafa min be balo numan dunni na . . .	187	An ka kan ka dumunifen minnu ye ka u to yen	202
Balodese kunbencogo: mɔɔ farikolo mako be dumuni minnu na walasa a keneman ka to	188	Denmisen fitiniw balocogo numan . . .	203
A be dɔn cogodi ko balodese be mɔɔ la?	192	Hakilina jugu minnu be mɔɔw la dumuniko la	208
Balodese kunbencogo ni a furakecogo	194	Keneyako geleyaw ka sababu ke mɔɔw ka dumuni duntaw ye	209
Mɔɔ be se ka dumuni numan dun cogodi ka sɔɔ wari caman te a bolo walima dugukolo te a bolo? . . .	196		

Sigida 12 Keneya sabati feere: Yeretangacogo bana caman ma218

Saniya ani bana minnu be sɔɔ saniya matarafabaliya fe	218	Keneyako geleyaw minnu sababu ye sosow ni dimɔɔw ye	241
Saniya matarafali sariya kunbabaw . . .	220	Boloci: yeretanga feere bee la nɔɔman ani a bee la numan	246
Sigida saniyali	224	Banaw ni jogindaw kunbencogo werew	248
Kɔnkɔnatumu ni fenpenamani werew minnu be balo mɔɔ joli la . . .	228		

Sigida 13 Bana minnu be mɔɔ mine ka caya 254

Farilajidese	254	Disidimi	276
Kɔnkɔboli ni tɔɔtɔɔnin	256	Sinkɔɔkeredimi	277
Fɔɔɔ	266	Bijedimi	279
Kungolodimi ni kumabin	267	Kolotugudadimi	281
Mura walima murasɔɔsɔɔ	268	Kɔdimi	282
Nu gerenni ni nuji boli	269	Jolisirafunu	283
Ɔedakololabanaw (<i>la sinusite</i>)	270	Koko	284
Fen minnu be mura bila mɔɔ la	271	Senfunu	285
Faritanabanaw	271	Erini	286
Sisan	272	Kirinni (Jali)	287
Sɔɔsɔɔ	274	Farigan	289

Sigida 14 Mɔɓɔw wajjibiyalen don ka taa dɔɓɔɓɔso la banajugu minnu na291

Sɔɓɔɓɔɓɔninje	291	Bana min be sɔɔɔ nimiw, nperenw, ni dabiw ka kinni fe (<i>Typhus</i>).....	307
Fa	294	Kuna	308
Negetigebana.....	295	Joli min sababu ye kinnifen dɔ ye (<i>Leishmaniose</i>)	311
Kanjabana ni kunsemenabana.....	299	Kunfilanitu	311
Sumayabana	300	Samasen	314
Farigan min be mɔɓɔ bila kumakuntan fɔ la (<i>La Dengue</i>)	302	ɓɓenatumu	315
Bana min be sɔɔɔ nɔɓɔkɛne wulibali minni fe (<i>La Brucellose</i>)	303	Sunɔɓɔbana.....	315
Tifoyidi (Nɔɓɔbana).....	304	Sayi neremuguma	316

Sigida 15 Wololabanaw317

Wololabanaw furakecogo numanw ..	317	Balodese min be dankari ke wolo la ani wololabana were minnu be sɔɔ balodese fe	334
Wololabanaw dɔncogo.....	320	Goroniw	336
Maɓa.....	324	Sennakuru.....	336
ɓɓimiw ni ngarangaw.....	325	Kuruw ni nɔɓɓimanw.....	337
Dabiw	326	Wololakanseri	337
Nperew ni nɔɓɓangarangaw.....	326	Wololasɔɓɔɓɔɓɔninje walima genegene. .	338
Jolimisenni ni kisekiseni nemaw	327	Funubana ni ken cayali mɔɓɔ fari la ..	339
Foroforo	328	Kelebe.....	339
Dan.....	328	Farilajoli min be sɔɔɔ joli bolicogo jugu fe	339
Sumuniw ni funuw	328	Joli minnu be bɔ banabagatɔ la ka a sababu ke yeɓemabaliya ye dilan kan.....	340
Fari bilenni ni farinɓɓew (Faritanabanaw).....	329	Denyereniw ka wololabanaw.....	341
Furabulu ni fen minnu be faritanabana bila mɔɓɔ la.....	330	Foroforo (nɔɓɓilenniw)	342
Kaba	330	Foroforo basigilen	343
Sufefarigan, Kaba	331	Tulonɔɓɔ	343
Banamisenni minnu sababu ye nɔɓɔ ye (Kaba)	331		
Nɔ jeman jemanw nɛda ni farikolo tɔ la	332		
Nɔjemanbɔ (tege, kan ni nɛda la).....	333		
Kɔɓɔmayafari	334		

Sigida 16 ɲɛw	344		
ɲɛko geleya taamasɲɛw	344	Sogosu ɲɛ kan (<i>Ptérygion</i>)	352
ɲɛ joginni	345	Birintili walima joli ɲeyeelendonda	
ɲɛ bilenni ni ɲɛdimi sababu	346	la	352
ɲɛjalandimi	347	Joli bɔli ɲɛ jɛman yɔɔ la	353
ɲɛjalandimi basigilen	347	Joli jiginni ɲɛ yeelendonda yɔɔ la	
Denyereni ka ɲɛdimi		(<i>Hyphéma</i>)	353
(ni denyereni ni ɲɛdimi wolola) ..	348	Ne ɲeyeelendonda la	353
ɲɛmɔɔɔnɛnabana (ɲɛmɔɔɔnidimi) ..	349	ɲɛkanbugun	354
ɲɛnatansiyɔn	350	Surɔfiyen ni ɲɛ jali	
ɲɛjiforokolabana	351	(<i>Hypovitaminose A</i>)	354
Dibi donni ɲɛ kɔɔ	351	Tafuge walima dimɔɔw pantɔla ..	356
ɲɛ taalen kalamene fe	351	Fɛnw keli fila ye mɔɔ ɲɛ kɔɔ ..	356
ɲɛnasumuni	352	Mara	356
Sigida 17 ɲinw, ɲintaraw ani dakɔɔna	359		
ɲinw ni ɲintaraw tangacogo	359	Nɔ walima tomi jemanw	
Ne ɲin na ani ɲindimi	361	dakɔɔna na	362
ɲintaradimi	361	Sufɛfarigan	363
Dawolodimi, dakudimi	362		
Sigida 18 ɲɛɛɛsiraw ani mɔɔ dogoyɔɔw	364		
ɲɛɛɛsiralabana damadɔw	365	Sugune labɔjuruni dontuma ni a	
Bana minnu be sɔɔ kafɔɔɔɔɔɔya fe		doncogo (Manajuru min be ke ka	
(dilannabanaw)	367	sugune labɔ mɔɔ kɔɔ, Kateteri) ..	375
Dogoyɔɔla joliw (ɛya la walima		Muso ka banaw	377
musoya la)	371	Ɖɛ ni muso minnu tɛ se ka bange ke	
Bolokoli ni musow ka neɛkɔɔɔsigi ..	374	(konaya)	380
Sigida 19 Denbaw ni matɔɔniw ka kunnafoniw	382		
Muso ka kalolabɔ	382	Ni musoya joginna jiginni senfe ..	408
Koli jɔli (ni muso si temena koli yeli		Denyereni ladoncogo	409
ma)	383	Ladoncogo kɛrenkɛrennen ka	
Kɔɔmaya	384	ɲɛsin den dɔɔmanniw ni den	
Kɔɔmaya lajeliw (peseli)	387	sebaliw ma	412
Peseli ke seben	392	Denyereni ka banaw	412
Muso ka kan ka labɛn minnu sabati		Denba ka keneya jiginni kɔfe ..	419
sani jiginni ɛ	393	Sindimi (joli, kurumisenniw): ka sin	
Jiginni labenni	394	di den ma ani k'i janto sinbara la ..	420
Denyereni ladonni	401	Kɔɔbarala kanseri taamasɲɛw ..	423
Tonso bɔli	402	Kɔɔɔɔɔɔni a yerema	424
Basi bɔnni	403	Baw ni denyereni faratibatigiw ..	425
Jiginni geleyaw	406		

Sigida 20 Bangekɔlɔsi feerew—An be se ka feere minnu tige walasa ka an ka den hake lapininen sɔɔ 429

Bangekɔlɔsi	429	Laadala bangekɔlɔsi cogoyaw	439
Bangekɔlɔsi feere suganticogow.	430	Ladalafeere minnu be kɔnɔta bali	441
Musow be kɔnɔmaya cogodi	432	Mɔɔ minnu t'a fe ka den sɔɔ	
Bangekɔlɔsi feerew	433	tuguni, olu ka feerew	442
Bangekɔlɔsi feere werew	437		

Sigida 21 Denmisenw Ladonni 443

Balo nafama	443	Fari fanw banani	467
Den banabagatɔ ni ladonko		Joginniwi ni kasaaraw	469
nɔɔman ka kan.	445	Keneya tigilamɔɔw tɔɔlakibaruya	471
Saniya ni jinɔɔlabɔ	446	Den min be ka mɔ o den ka kene de	472
Bolociw ni furaw	447	Mɔni	477
Kecogo were minnu be denmisenw		Denw bilali kalan sira fe	479
ka keneya makarali la	447	Nanfila A: Den ka mɔni kɔlɔsiliseben.	480
Denmisenw ka keneyako geleyaw	448		

Sigida 22 Mɔɔkɔɔɔba banaw 488

An kumana bana minnu kan ka		Bana minnu ka teli ka mɔɔw mine	
teme sigida werew la	488	minnu si be san 40 na	494
Bana were minnu be mɔɔkɔɔɔbaw		Ka jen ni saya ye	496
mine kerengerennenya la	490		

Sigida 23 Furaminen 497

Fura kelen kelen be hake jumen ka		Fura minnu maralen ka kan ka sɔɔ	
kan ka ke aw bolokɔɔ?	497	denbaya ka furaminen kɔnɔ	500
Furaminen maracogo	498	Sigida faramasi	502
Furaw sancogo	499	Ladilikan ka a jesin dugu	
		butigitigiw ni a fura feerelaw ma	505

Sigida 24 Sidabana 506

Sidabanakise taamasijnew	507	Musow ni baw ka keneya.	509
A furakecogo	507	Sidabanakise tigilamɔɔw walima	
Yeretangacogo sidabana ma.	508	sidatɔ ladoncogo.	511

Sigida 25 Gafe in kɔnɔ fura kofɔlenw tacogo 512

Fura tata hake walima a tacogo.	513	Fura werew	542
Furaw tɔɔ	515	Dimimadalanw	565
Kunnafoniw furaw kan	522	Bangekɔlɔsi feerew	595
Banakisefaganw be banakisew kele	522	Sidabanafura	600

Kumadenw kɔɔ 602